

Tidlig Registrering Af Sprogudvikling

Indholdsfortegnelse

1. Intro	2
2. Præsentation	2
3. Case	2
4. Teoretiske perspektiver	4
5. Børn med sproglige vanskeligheder	4
6. Analysen af Tras-skemaet	4
7. Teoretiske perspektiver relateret til casen	6
8. Kommentarer og afrunding	7
9. Litteraturliste	8

1. Intro

Tras står for Tidlig registrering af sprogudvikling. Intentionen med Tras materialet er at give pædagogerne et pædagogisk værktøj til at følge børnenes sprogudvikling. Tras giver en mulighed for at sætte fokus på det sproglige miljø i børnehaven og planlægge en særlig indsats på udvalgte områder. Derudover giver Tras mulighed for at gøre en særlig indsats for børn med en forsinket sprogudvikling. Børn med forsinket sprogudvikling er i risiko for at få vanskeligheder med blandt andet læsning og skrivning senere i udviklingen. Ydermere hænger sprogudviklingen tæt sammen med barnets udvikling af identitet og tilhørsforhold til fællesskaber. Tras-materialet er udviklet i erkendelse af, at det er vigtigt, at der så tidligt som muligt bliver sat ind overfor børn med sproglige vanskeligheder.

Frederikke er 2½ år og en lidt stille pige. Hun er sød og smilende, men hun er meget sin egen. Hun taler ikke særligt meget. Hun synger meget (men ikke når der er andre), og her er melodi, tryk og stavelser fint, men ordene er ikke rigtige ord. Frederikkes forældre fortæller, at hun forstår alt, hvad der bliver sagt til hende. Frederikke kan uden problemer udpege dagligdags genstande og kan udføre små instruktioner. Hun deltager gerne i praktiske gøremål, men tager sjældent initiativ til kontakt med de andre børn, hun hænger bare ved deres leg. Hun meddeler sig til især de voksne, når hun har behov, men det sker ofte med fagter og lyde og ikke så ofte med konkrete ord. Hun forsøger en gang imellem at henvende sig med ord til andre, når hun opdager, at lydene ikke slår til, men hun kan ikke indgå i en sproglig dialog med børn eller voksne. Frederikke kigger interesseret med i billedbøger, og hun følger opmærksomt med ved sanglege men gør ingen ansats til selv at deltage i hverken sanglege, rim eller remser. I forhold til hendes udtale høres kun få forståelige ord, der er delvist korrekt udtalt. Frederikke bruger kun få ord fra sin hverdag, og hun er begyndt at sætte to ord sammen. Frederikke skiftede for et halvt år siden skiftet institution, da hun ikke var rigtigt glad i sin gamle institution. De sidste 3-4 uger har der været en stor udvikling på mange områder, på det sproglige "taler" hun mere, og der er kommet flere ord. Hun har en lillebror, der er 1 år. Hun er meget glad for ham nu, men det var en hård tid, da han kom til verden. Dels var Frederikke ikke mere end 1½ år, dels havde lillebror kolik og græd meget de første 6 måneder. Frederikke har haft et par mellemørebetændelser.

2. Præsentation

Tras er et pædagogisk observationsmateriale til registrering af sprogudviklingen hos børn fra 2 til 5 år. Materialet består af en håndbog, et skema og en vejledning. Tras-håndbogen er opdelt i tre dele:

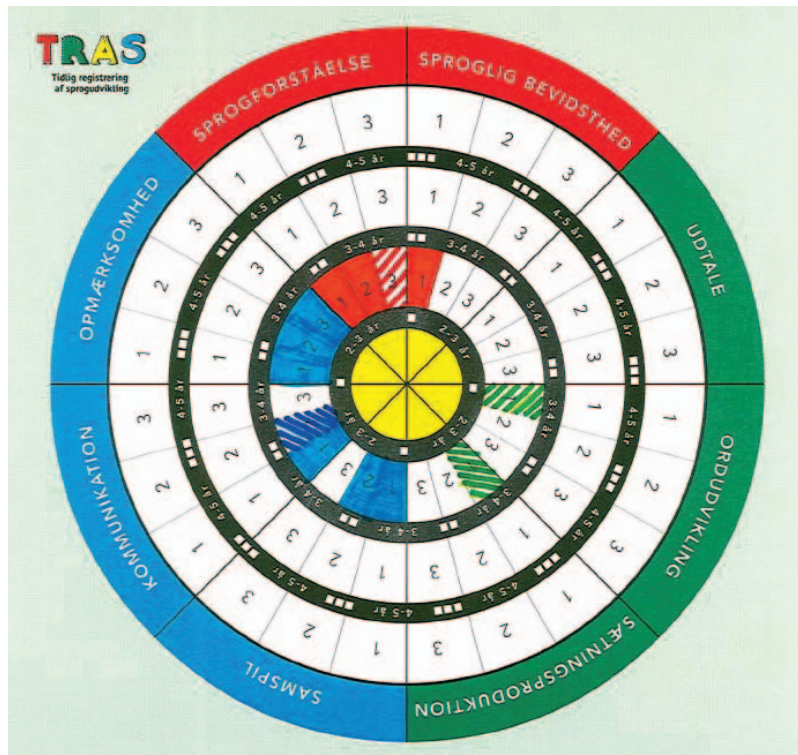
- Del I er om baggrunden for Tras, og om hvordan man bruger Tras som observationsmateriale.
- Del II består af 11 kapitler, hvoraf de tre første er en teorigennemgang af sprogudvikling, pragmatik og sproglige vanskeligheder, mens de otte sidste refererer direkte til Tras-skemaets lagkagestykker og gennemgår den teori, det enkelte lagkagestykke bygger på.
- Del III er en model for, hvordan Tras kan implementeres i en børnehave.

Tras er udviklet til observation af børns sprogudvikling over tid. Observationen udføres af daginstitutionspersonalet i børnehaven eller vuggestue/dagpleje. På forsiden af skemaet anbefales det, at observationen foretages halvårligt.

3. Case

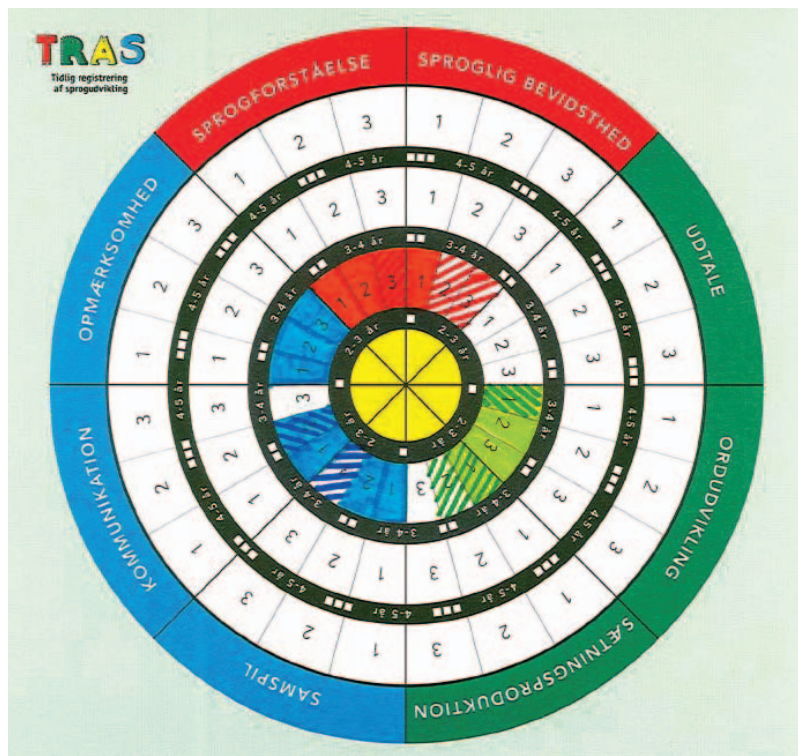
Frederikke, som er beskrevet i indledningen, er 2½ år, da hun begynder i sin nye vuggestue. Vuggestuen benytter Tras som redskab i forbindelse med observation af børnenes sprog.

Frederikke 2½ år

Frederikke 3 år

Efter et halvt år gentager personalet Tras-observationen.

4. Teoretiske perspektiver

Forfatterne bag Tras materialet arbejder ud fra et konstruktivistisk syn på sprog og har dermed den grundopfattelse, at barnet er aktiv i sprogtilegnelsen og udvikler sit sprog i samspil med sine omgivelser. Dermed får barnets omgivelser og særligt barnets primære omsorgspersoner (forældre og pædagoger og andre) en stor rolle i sprogtilegnelsen og sprogudviklingen.

Tras-skemaet skal i første omgang bruges som udgangspunkt for en samtale med forældrene omkring barnets sproglige udvikling. I den samtale er det vigtigt, at skemaet ikke fremlægges som et resultat, men som et udgangspunkt der giver mulighed for at finde barnets stærke og svage sider og dermed i fællesskab finde og igangsætte konkrete indsatsområder og pædagogiske aktiviteter, der i den følgende tid skal arbejdes med både hjemme og i daginstitutionen. Senere følges der op med en opsamling og vurdering af indsatsen. I den forbindelse beslutes også, om der skal sættes andre ressource/fagpersoner ind.

Hvis det beslutes at inddrage fx talepædagogen, skal skemaet i anden omgang bruges som udgangspunkt for en samtale mellem daginstitution og talepædagog. Observationerne giver en struktureret og vigtig indsigt i barnets sproglige formåen i dets dagligdag. En indsigt som er meget vanskelig at skaffe sig på anden måde, og som er meget vigtig for en præcis og hurtig indsats.

5. Børn med sproglige vanskeligheder

Med Tras-skemaet kan man følge barnets sprogudvikling og sikre, at en forsinket sprogudvikling bliver opdaget og udredt tidligt. Sprogvanskelighederne kan opdeles i tre hovedgrupper:

1. Vanskeligheder med sprogforståelsen (Impressive vanskeligheder)
2. Vanskeligheder med sprogproduktionen (Ekspressive vanskeligheder)
3. Vanskeligheder med sproglydene (Fonologiske vanskeligheder)

Derudover kan man tale om en fjerde gruppe:

4. Vanskeligheder med sprogbrugen (Pragmatiske vanskeligheder).

Gennem brugen af Tras-skemaet kan daginstitutionspersonalet danne sig et grundigt indtryk af barnets sprog og de områder, der er tæt knyttet til sproget. Tras-skemaet er opdelt i tre forskellige farver: De blå felter ([samspil, kommunikation og opmærksomhed](#)), de røde felter ([sprogforståelse og sproglig bevidsthed](#)) og de grønne felter ([udtale, ordudvikling og sætningsproduktion](#)).

6. Analysen af Tras-skemaet

1. Grundlaget for sprogtilegnelsen, og dermed også det felt vi kigger på først, er [opmærksomheden](#) (blåt felt): Opmærksomhed er en fællesbetegnelse for en række kognitive funktioner. I Tras-skemaet observeres funktionerne; fokusering, vedholdenhed og at kunne udelukke forstyrrelser. Barnet skal kunne rette sin opmærksomheden mod en opgave, og der skal barnet kunne fastholde opmærksomheden i et givent tidsrum. Derudover skal barnet kunne filtrere uvedkommende ting fra (udelukke forstyrrelser), når det er i gang med en aktivitet. Har barnet ikke dette filter vil opmærksomheden flagre, og barnet vil være motorisk uroligt i løbet af dagen, og i yderste konsekvens vil det ikke have mulighed for at lære sig sprog (såvel som mange andre ting). Det er derfor her, vi må begynde sprogudredningen.

2. Da barnets sprog udvikles i tæt samspil med omgivelserne, kigges derefter på **samspil og kommunikation** (blå felter): En samtale er et samspil mellem to parter, hvor parterne retter deres opmærksomhed mod et fælles fokus. Allerede fra helt spæd bliver barnet indført i reglerne for kommunikation. På puslebordet (og andetsteds) lærer den voksne barnet om turtagingsprincippet, ved at den voksne "lytte" til barnets pludren og "svare" barnet efterfølgende. Barnet lærer således allerede tidligt, at kommunikation indeholder elementer af blikkontakt, lytten, svar og gestik. I 2-3 års alderen er barnets samvær/samspil med andre børn grundlaget for indlæringen af nye ord. Viser barnet ikke interesse for samspil med omgivelserne, eller har barnet problemer med sprogbrugen (pragmatiske vanskeligheder), har barnet ringe muligheder for at afprøve og udvikle sit sprog.
3. Herefter kigges på **sprogforståelsen og sproglig bevidsthed** (røde felter): Begrebsudviklingen begynder omkring 4-5 måneders alderen, og barnets første ord kommer omkring 1 års-alderen. Fra barnet er 1 år, til barnet er ca. 2 år, er barnet i "ordsamlerstadiet". Barnet udvider sit ordforråd, lærer hvad ordene betyder og lærer, hvordan de bruges. I 2-3 års alderen kan barnet forstå og udføre handlinger med to led, som fx at lægge dukken i seng. Barnet bruger ofte kun to og tre ordssætninger. I 3-4 års alderen kan barnet bruge sproget til at fantasere med. Barnet kan løsrive sproget fra situationen og bruge sproget i leg i samspil med andre børn. Barnet taler stort set rent, og sætningsopbygningen er stort set korrekt. I 4-5 års alderen kan barnet sortere genstande i kategorier, når de har genstanden i hånden (billede eller konkrete), men ofte vil de have svært ved det, hvis de blot hører en genstand benævnt. Barnet begynder at kunne lægge et udvendigt perspektiv i forhold til sproget. Dvs. barnet begynder at kunne tale om ord og forklare uden visuel støtte. Børn i denne alder skal have mulighed for at afprøve og udvikle deres sprog i forskellige situationer. Den sproglige bevidsthed dvs. at kunne reflektere over sprogets form og indhold er vigtigt i forhold til barnets sprogudvikling. Sprogforståelsen måles gennem barnets handlinger: Kan barnet handle i overensstemmelse med instruktioner, og kan barnet handle i overensstemmelse med de samtaler, det er involveret i?
4. Til sidst ses på felterne **udtale, ordudvikling og sætningsproduktion** (grønne felter): Udtalen handler om sprogets lyde. At kunne skelne, genkende og producere lyde er en central del af barnets sprogudvikling. Talesproget er bygget op af mange forskellige lyde, der også kaldes fonemer. (Parallelt kan man tale om skriftsproget, som er bygget op af bogstaver, der også kaldes grafemer. Der er langt flere fonemer i dansk, end der er grafemer.) I normaludviklingen vil barnet i 7 måneders alderen begynde at pludre. Denne pludren består ofte af to fonemer; en konsonant og en vokal sat sammen i kæder fx "mamamama". Mellem 1 og 2 år begynder lydene at blive sat sammen til egentlige ord fx "mor". I 18 måneders alderen kan barnet som regel sige to ord i sammenhæng fx "mig bil". Hvis et barn har en forsinket fonologisk udvikling, vil barnet som regel kunne høre hvis andre omkring dem udtaler et ord forkert men ikke "høre" sine egne udtalefejl. Dannelsen af sproglydene stiller krav til præcision, koordinering og hurtighed af mundens muskler. Ordudviklingen handler om barnets ordforråd og om tilegnelsen af, hvordan ord dannes og bøjes. Fra 2 års alderen samler børn på ord. De første ord, barnet typisk tilegner sig, er indholdsord fx mor, mælk og hoppe. I alderen 2 til 3 år begynder barnet at bruge navneord og udsagnsord og stedord, hvor ordene i begyndelsen er ubøjede. Barnet skal opdage, at ord kan dannes på to forskellige måder. Den ene måde er, at sammensætning af to kendte ord kan blive til et nyt ord, fx tand og børste

bliver til tandbørste, den anden måde er, at afledning af et ord kan blive til et nyt ord, fx læse bliver til læsning. Har barnet først opdaget disse principper, udvides ordforrådet meget. Tilegnelsen af ord er en langvarig proces, hvor barnet skal præsenteres for ordet, se eller høre ordet brugt (eller hvis det er en konkret ting som fx bord, så skal de se et bord), sige ordet selv og "analysere"/eksperimentere sig frem til brugen af ordet. Efter ordsamler stadiet kommer der en forståelse af, hvordan ord er opbygget dvs. af ordenes morfologi. På dette stadie bliver ordene bøjet, og har barnet fundet ud af at en regel fungerer overgeneralisere barnet ofte. Således kan ord, der før blev sagt rigtigt, nu bliver sagt forkert. Barnet har fx fundet ud af at ord i datid ender ofte på -ede (fx huskede, hoppede), reglen fungerer fint for barnet, og derfor vil man nu høre ord som løbede. Det er vigtigt at huske på, at dette viser, at barnet er kommet godt i gang med sin grammatiske sprogudvikling. Sætningsproduktionen handler om, hvordan barnet sætter ord sammen for at udtrykke en mening. Udviklingen af sætningsproduktionen kaldes også den syntaktiske udvikling. Fra de 18 måneder, hvor barnet sætter de første to ord sammen, begynder barnet at kombinere ord til sætninger, der gradvist bliver mere komplekse. I begyndelsen har barnet en telegramstil, hvor kun de mest betydningsfulde ord bliver sagt. Det er på dette tidspunkt, den voksne ofte gentager og udvider på barnets sprog, fx "bamse sove" bliver gentaget som, "Ja, nu skal bamse sove". Udviklingen af sætningslængden og -kompleksiteten hænger nøje sammen med ordforrådet, da længere og mere komplicerede sætninger stiller krav om et stort, præcist og let tilgængeligt ordforråd. Her spiller udtalen ofte også ind, da en præcis udtale giver barnet en større hastighed og gør talen (og samtalen med andre) mere flydende. De fleste børn begynder på de mere komplekse sætninger i 3-4 års alderen. Typisk siger man, at sprogforståelsen kommer før tale, men processerne påvirker gensidigt hinanden.

7. Teoretiske perspektiver relateret til casen

Tras-skemaet bruges som udgangspunkt for en samtale med forældrene om Frederikkes sprog.

Tras-skema Frederikke 2½ år

Frederikke er en meget opmærksom pige. Hun er interesseret i andre børn, men hun tager ikke initiativ til kontakt med dem. Hendes sprogforståelse er alderssvarende, men hun har næsten intet ekspressivt sprog. At Tras-skemaet viser huller i Frederikkes kommunikation, hænger tæt sammen med hendes manglende evne til at producere sprog, og det kan også være grunden til, at hun ikke tager initiativ til kontakten med andre. Man skal dog være opmærksom på, at det også kan hænge omvendt sammen. Frederikke har en forsinket sprogudvikling, men i og med at hun ikke viser interesse for at kontakte de andre børn, har hun ringe muligheder for at videreudvikle sit sprog. Tras-skemaet giver et tydeligt billede af indenfor hvilke felter Frederikkes sproglige vanskeligheder ligger.

Ved mødet mellem forældre og personale i forhold til den første Tras-observation af Frederikkes sprog blev det dels besluttet at inddrage talepædagogen, dels besluttet at lave en indsats omkring Frederikkes samspil med andre børn, således at hun fik flere muligheder for at afprøve og udvikle sit sprog. Der blev lagt en konkret plan, der som første trin arbejdede med Frederikkes tryghed i børnegruppen og blandt de nære voksne. Derefter blev der arbejdet konkret på at skabe relationer mellem hende og nogle af de andre børn, både forældre og pædagoger deltog i arbejdet. Der blev holdt møder der samlede op og evaluerede de konkrete delmål. Samtidig blev både forældre og børnehave vejledt af talepædagogen i forhold til sprogstimulering. Efter et halvt år blev der lavet en Tras-observation igen.

Tras-skema Frederikke 3 år

Udviklingen i Frederikkes sprog er nu tydelig at se. I forhold til for at halvt år siden er hun nu begyndt at tage initiativ til at kontakte de andre børn, og hun henvender sig også oftere til både børn og voksne. Hun er nu sikker i sin forståelse af sproglige omskrivninger (for sin alder). I forhold til hendes sproglige bevidsthed har der været en stor udvikling. Frederikke viser nu interesse for rim og remser, og hun deltager på sit niveau i sanglege med fagter og ord. Derudover er hun rykket meget på ordudvikling, hvor hun nu bruger dagligdags ord, udsagnsord og stedord. Hun har nu 2-3 ords sætninger og er begyndt at bruge sætningerne spørgende. Men hendes udtale er stadigvæk dårlig, og hun følges tæt af talepædagogen.

8. Kommentarer og afrunding

Den teoretiske baggrund for spørgsmålene i Tras-skemaet er beskrevet i håndbogen. Her understreges det også, at observationen kun bliver kvalificeret, hvis personalet sætter sig ind i håndbogens teori. Spørgsmålene i Tras-skemaet skal besvares efter observation af barnet over en periode. I denne periode kan observationerne noteres i en logbog, og logbogen kan så danne grundlag for udfyldelsen af selve Tras-skemaet. I begyndelsen vil tidsforbruget givetvis være større. Der lægges vægt på, at Tras indgår som en del af dagligdagen. Der lægges vægt på, at al personale, der er i berøring med barnet, bidrager med information til Tras-skemaets udfyldelse.

Der lægges i håndbogen op til, at Tras-skemaet kan bruges på to forskellige måder. De to måder kan beskrives ud fra deres udgangspunkt og iagttagers rolle:

Udgangspunktet for observationen:

Den første måde at bruge Tras på tager udgangspunkt i, at observationen foretages i barnets hverdag. Den anden måde at bruge Tras på tager udgangspunkt i, at observationen foretages i en specielt tilrettelagt situation. Her tages barnet ud af sin hverdag og sættes evt. i et separat rum og fokuseres på en særlig opgave.

Iagttagers rolle:

Den første måde at bruge Tras lægger op til, at man iagttager barnet i dets naturlige omgivelser, uden at iagttagerne griber ind. Dvs. iagttageren registrerer blot.

Den anden måde at bruge Tras lægger op til, at man skal se, hvor meget hjælp og hvilken slags hjælp barnet har brug for for at beherske en bestemt aktivitet. Her skal iagttageren gribe ind i situationen. Dvs. at iagttageren involverer sig.

Da grundopfattelsen er, at barnet er aktiv i sprogtilegnelsen og udvikler sit sprog på baggrund af de erfaringer med og teorier om sprog, som barnet tilegner sig i samspil med sine omgivelser, og da Tras-skemaet skal bruges dels som udgangspunkt for en vurdering af barnets sproglige udvikling og potentiale, må materialet, som jeg ser det, bruges på en tredje måde: Udgangspunktet for observationen må i videst muligt omfang tage udgangspunkt i barnets hverdag, da barnets sprog udvikler sig i de sociale relationer, og iagttageren må indgå i interaktion med barnet, hvor det er naturligt, da involveringen er en naturlig del af barnets daglige sproglige udvikling. Ved denne tredje måde at bruge Tras på får iagttageren mulighed for at komme tæt på barnet og dets relationer og tættere på en forståelse af barnets vanskeligheder.

Tras kan dermed bruges på tre meget forskellige måder:

1. Den første måde er en observation af barnet i dets dagligdag, hvor iagttageren blot registrerer barnet.
2. Den anden måde er at hive barnet ud af dagligdagen og tilrettelægge en særlig situation, hvor iagttageren involverer sig.
3. Den tredje måde at bruge Tras på er en observation af barnet i dets dagligdag, hvor observatøren interagerer med barnet. Iagttageren får dermed mulighed for at komme tæt på barnet og dets relationer og tættere på en forståelse af barnets vanskeligheder.

På bagsiden af Tras-skemaet er der mulighed for at notere. Det er her vigtigt at angive på hvilken måde observationen er foretaget, og hvilke tiltag og pædagogiske aktiviteter der er aftalt.

I håndbogen fokuseres der i teoridelen meget på relationer og interaktion, mens praksisdelen er meget fokuseret på barnets egenskaber i sig selv. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på, at en observation af barnet efter Tras-skemaets spørgsmål kun giver informationer om barnet selv og ikke om dets relationer. Skal relationerne for alvor i fokus, må Tras suppleres med anden observation.

9. Litteraturliste

Espenakk, Unni m.fl. 1 (2003): *Tras Tidlig registrering af sprogudvikling – en håndbog*
Special-pædagogisk forlag

Post, Inge m.fl. red. (2003): *Tras Tidlig registrering af sprogudvikling – skema til vurdering af sprogudvikling hos børn*, Special-pædagogisk forlag

Fleischmann, Jytte (1999): *Ryk ud med sproget*, Special-pædagogisk forlag

Hagtvet, Bente Eriksen (2004): *Sprogstimulering. Tale og skrift i førskolealderen*, Alinea

Karmiloff-Smith, Anette og Karmiloff, Kyra (2002): *Barnets veje til sprog*, Gyldendal uddannelse

Nemec, Gerda og Trillingsgaard, Anegen (2002): *Struktureret observation af småbørn med sociale- og kommunikative vanskeligheder. En observationsvejledning*. I *Autismebladet*, nr. 4 dec.

Nielsen, Helen (1995): *Kom! Skal vi lege?*, Special-pædagogisk forlag

Nielsen, Helen (1995): *Sneglerier – om at tale, læse, tegne, synge og lege sammen*
Special-pædagogisk forlag

Thomsen, Inge Benn ( ): *Tras – vejledning*, Special-pædagogisk forlag